

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Боряна Томова Рогожерова¹,

ВТУ „Годор Каблешков”,

доцент по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Приложна лингвистика – английски език“

за придобиване на научната степен „доктор на науките” в докторска програма „Теория и практика на превода”, 2.1. Филология, област на висше образование 2.

Хуманитарни науки, с кандидат гл. ас. д-р Велислава Райкова Стойкова

1. Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение

Дисертацията на д-р Велислава Стойкова, озаглавена „Подходи за машинен превод на български език” (*Machine Translation Approaches to the Bulgarian Language* в оригинал), е сериозен, актуален и новаторски научен труд от интердисциплинарно естество. Плод на многогодишните лингвистични изследвания на авторката в рамките на българския и някои чужди езици, на всички равнища на езиково описание, както и на компетенциите ѝ в областта на компютърната лингвистика, трудът разглежда приложението на три формални езикови теории (ФЕТ) при описанието на българския език с цел създаването на програмни продукти за осъществяване на машинен превод (МП) от и на български език. Проблемът е значим както поради сложността си, свързана с генерирането не само на граматически правилни, но и на стилистически адекватни еквиваленти при еднопосочен и двупосочен превод, така и поради факта, че до настоящия момент, въпреки интензивното развитие на компютърната лингвистика, не са били публикувани сериозно систематизирани изследвания относно продуктивността и ограниченията на приложенията на ФЕТ за българския език.

2. Обоснованост на целите и задачите в дисертационния труд

Основната цел на дисертационния труд, а именно, представянето на ФЕТ при компютърното описание на българския език (отчасти и на други езици), необходимо условие за осъществяването на МП, е обоснована в светлината на актуалността на проблематиката. Разглеждането на характерните особености на различните ФЕТ като DATR, UME и SE, представляващи три подхода за генериране на МП, са задачи, водещи,

¹ Боряна Рогожерова публикува научните си трудове с името Боряна Ружекова-Рогожерова.

от една страна към разкриване на постиженията на компютърната лингвистика в рамките на превода с оглед на българския език, а, от друга, към установяване на ограниченията на представените подходи при постигането на семантична еквивалентност и упоменаване на възможностите за използването на МП като помощно средство при извършвана от човек преводаческа дейност.

3. Съответствие между избраната методология и методика на изследване и поставената цел и задачи на дисертационния труд

Преводът е високо когнитивна дейност, свързана с „прехвърляне“ на значения, понякога твърде комплексни и многопластови, от език-източник към език-цел. Сложността на преводния процес е резултат от разнообразие на фактори от типологично, стилистично, културологично, етнографско, социолингвистично и др. естества. Нерядко, дори и в родствените езици, едно и също значение (*tertium comparationis*) се интерпретира с помощта на формално различни средства², понякога дори с категории, принадлежащи към друго езиково равнище или подравнище. Постигането на задоволителна степен на преводна еквивалентност често се оказва предизвикателство към човешките компетенции и, следователно, в още по-сериозна степен – към тези на машината.

Основна цел на преводаческия процес е постигането на преводна еквивалентност, която, при осъществяваната от човек преводаческа дейност, а и при машинно генерираната такава, се постига с помощта на прилагането, в теоретичен и практически план, поради изтъкнатото по-горе, на съпоставителен анализ (СА), известен още в литературата като контрастивен анализ. Така, логично, СА именно се явява и методологията, в рамките на която се развива дисертационният труд при разглеждането на трите ФЕТ, целящи формалното машинно представяне на системите и компонентите им на разнообразни равнища на езиково описание както в езика-източник, така и в езика-цел. При превода, реализиран от човек, *tertium comparationis* (добре изяснено от докторантката понятие) е значението на посланието, докато при МП – прилаганата в конкретния случай ФЕТ.

² Съпоставителните изследвания свидетелстват, че дори формално еквивалентни категории, принадлежащи на разглежданите езици, могат да се характеризират с ненапълно конвергентни значения, а понякога и с коренно различни такива, предвид спецификата на употребите, фактор, предполагащ в сериозна степен възникването на отрицателен езиков пренос (интерференция).

4. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд (описание и оценка), включително наличие на оригинален принос в науката

Трудът е приносен и оригинален в научен теоретичен и приложен план, тъй като за първи път в литературата, третираща проблематиката на МП от и на български език, се разглеждат в детайли и систематично три основни подхода (DATR, УМЕ и SE) в рамките на предоставяните от тези ФЕТ възможности за машинен езиков анализ и, съответно, за МП. Така например, д-р Стойкова коментира и илюстрира с помощта на подходящи примери използването на DATR и УМЕ при представянето на словоизменението на съществителните в българския език; УМЕ при представянето на притежателните и възвратните притежателни местоимения в българския, английския и руския език; МП между българския и словашкия език с помощта на УМЕ и на SE; МП на математически термини в рамките на българския и сръбския език. Следва да се отбележи и заключението на авторката, при сравнение на разглежданите ФЕТ, че DATR и УМЕ генерират по-успешно преводна еквивалентност на граматично ниво, докато SE – на семантично. От съществено значение е и установяването на ограниченията на МП, както и изтъкването на помощната му роля при осъществяването на превод от човек.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд: брой, характер на изданията, в които са публикувани

Д-р Стойкова включва в дисертацията си 12 свои труда, написани на английски език и разработени самостоятелно (8 публикации) и в съавторство (4 публикации). Публикациите са представени на авторитетни конференции, третиращи проблематиката на компютърната лингвистика и компютърните технологии, както и публикувани в сериозни издания като например *Springer* и *Elsevier*. Библиографията с цитираните източници включва и 5 допълнителни публикации на авторката.

6. Цитиране от други автори, отзиви в научния печат и др.

Публикациите на д-р Стойкова са цитирани в научната литература най-вече в реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни източници; трудовете на авторката се четат и в интернет. Кандидатката участва с трудовете си в научни мрежи.

7. Мнения, препоръки и бележки

Дисертацията е логично и кохерентно структурирана, уводната част представя методологията, в рамките на която се изгражда трудът, както и основните му насоки; изводите са формулирани с оглед на отделните глави, както и на труда като цяло.

Авторефератът отразява пълноценно и точно проблематиката на дисертацията и представя ясно приносите на научния труд.

Бих препоръчала трудът „Подходи за машинен превод на български език” (*Machine Translation Approaches to the Bulgarian Language* в оригинал) да бъде издаден след преработка от гледна точка на изказа на места. Също така ще си позволя да отбележа, че към извода (вж. 5.4) „It is important to note that all discussed MT approaches to the Bulgarian language ... being limited to the linguistic data they process“ би следвало да се споменат не само екстралингвистичните фактори, но и лингвистичните такива на всички равнища на езиково описание (вкл. и на текстово такова), които могат в пълнота да бъдат отчетени в процеса на превод единствено от човек.

Значимостта на труда е и в контекста на цялостната научна продукция на кандидатката; трудовете на д-р Стойкова включват не само статии и доклади от конференции, но също така и монография, национални и международни проекти, като тя е научен ръководител на два от тях.

8. Заключение с ясно формулирана положителна или отрицателна оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд удовлетворява (и надхвърля значително по показатели 4 - 11) изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му, както и Наредбата за развитие на академичния състав на НБУ.

С убеждение заявявам положителната си оценка на дисертационния труд и гласувам на д-р Велислава Райкова Стойкова да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Теория и практика на превода“.

13.09.2022 г. / София

Подпис:

/доц. д-р Боряна Рогожерова /